

АРТЮХ Т.М. доцент, к.т.н.

Коломієць Т.М.

УДК 671: 658. 628

СТАН РИНКУ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ З ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ ТА КОШТОВНОГО КАМІННЯ В УКРАЇНІ

Ставши незалежною державою, Україна опинилась віч-на-віч з багатьма проблемами. Були розірвані сталі зв'язки з підприємствами та сировинними базами бувших республік, а також були загублені ринки збуту деяких товарів, що випускались в Україні для інших республік. Все це призвело до зниження виробництва в державі та припинення роботи деяких підприємств. В складній ситуації знаходиться також і ювелірне виробництво. Це викликано наявністю цілого ряду суб'єктивних та об'єктивних причин, основною з яких є недостатній розвиток сировинної бази. [1]

В "союзні" часи на розвідку і промислову розробку дорогоцінних каменів та дорогоцінних металів в Україні коштів практично не виділяли, бо Україна вважалась безперспективною у цьому відношенні. Хоча, за даними мінегеології в Україні досить великі запаси мінеральної сировини для розвитку ювелірної промисловості. Сьогодні, за своїми ювелірними параметрами найкращими вважаються волинські топази. Знайдений волинський топаз найвищої якості має вагу 110 кг. Крім Волинського родовища, чудові ювелірні топази знайдені в Житомирській області [2]

На території України в Приазов'ї та Північно-Західному районі Українського щита (УЩ) знайдені родовища берилу. Унікальні ювелірні та колекційні кристали цього мінералу за забарвленням наближені до цінного геліодору.

Знахідок мінералів димчастого кварцу та моріону багато, але родовище їх поки одне - Волинське. У межах УЩ, Донбасу, Криму та Карпат знайдені родовища та прояви кристалів прозорого кварцу.

У надрах двох геологічних структур - УЩ та Карпат знаходяться основні поклади опалу. Як коштовний камінь, звичайно, використовуються благородні опали - різновиди з опалесценцією, які знайдені у декількох місцях (Вінницька, Дніпропетровська обл.), але найперспективнішим є Катеринівський рудопрояв (Західне Приазов'я).

На території УЩ є три райони - Приазов'я, Побужжя і Коростенський плутон, які перспективні на відкриття прозорих коштовних різновидів корунду, перш за все лейкосапфіру й рубінів. [3]

Досить недавно в Україні знайдені родовища бурштину. Його знайшли і видобувають в Київській, Житомирській, Волинській, Херсонській областях та в Карпатах. Найбільш велике промислове родовище знаходиться в Рівненській області. Тепер, за оцінками спеціалістів, українські запаси бурштину займають друге місце у світі. У Рівненському родовищі видобувають біля 70% ювелірного та 30% технічного бурштину.[2]

В Україні відомі райони можливого видобутку алмазів. [4]

Перші знахідки мінералу алмаза було зроблено ще в 1949 - 1955р.р. Нині в Україні знайдено алмази більшості відомих генетичних типів. В деяких районах осадові відклади майже «заражені» мікрокристалами алмазу. Найбільший алмаз вагою 40,1 мг знайдено в лівій притоки р. Південного Бугу. У відкладах деяких рік України (переважно басейну р. Дністра) встановлено в цей час і мінерал піроп - супутник алмазу з кімберлітів. У Придніпров'ї знайдено велику кількість мікрокристалів алмазу. На початку 1980-х р.р. відкрито алмазонасність конгломератів Волині. На Волині знайдено відносно великі кристали алмазу. В цьому ж регіоні встановлено мінерали піропу, хроміту, хромдіюсиду та інші. Серед кристалів алмазу України можна виділити 4 (чотири) основні групи, що відрізняються розмірами, морфологією, складом, властивостями та походженням. Це відносно рідкісні, великі кристали алмазу «кімберлітового» чи «лампроїтового» типу. І численні (десятки тисяч) мікрокристали алмазу та мікрокристалічні агрегати - карбонадо і рідкісні (десятки індивідів) зелені мікрокристали .

На території України розвідано 288 рудопроявлень золота, де орієнтовно знаходиться близько 3 тис. цього металу. Майже у всіх регіонах країни існують золотоносні родовища. Найбільш вивчені з них: Мужіївське, Саулякське у Закарпатській області, три родовища у Дніпропетровській області, Клишівське та Юр'ївське - у Кіровоградській області, а також Бобриківське - на території Луганської області. [5]

Виробництво ювелірних виробів в Україні здійснюється на 6 крупних ювелірних заводах та декілька сотень приватних підприємствах. Чотири з них спеціалізуються на виробництві ювелірних виробів, а ще два займаються діамантовою огранкою. Ці

підприємства випускають 97% продукції українського ринку ювелірних виробів, що становить приблизно півтори тисячі найменувань в рік. [7]

Лідерами ювелірної промисловості є ОАО «Українські ювеліри», ЗАО «Аурум» м. Одеса, АО ЗТ «Харківський ювелірний завод» та Львівський державний ювелірний завод.

Дані заводи мають багаті вікові традиції по створенню чудових ювелірних прикрас, які відрізняються історично - культурними та сучасними мотивами в їх оформленні.

Згідно з даними Пробірної палати України, на сьогоднішній день 104 суб'єкти господарювання мають дозвіл на операції з дорогоцінними металами. З них 23 суб'єкти мають право на збирання, переробку, афінаж і виготовлення промислової продукції. [5]

Об'єм виробництва українських виробів за роки незалежності знизився на 1000 відсотків і зараз складає 1,2 тони золота в рік. Незважаючи на такий різкий спад, бюджет країни тільки у 1996 році отримав від ювелірної галузі у вигляді податків 60 млн грн., що вказує на необхідність подальшого розвитку цього виробництва в Україні. [6]

Подальшому розвитку ювелірного виробництва будуть сприяти питання сертифікації продукції. Для вирішення цих питань в Києві введено в експлуатацію лабораторний пробірний центр Державної пробірної палати, який відповідає Світовим стандартам. Ввід в дію лабораторного пробірного центру, та його міжнародна акредитація дозволила Україні сертифікувати виготовлені в Країні драгметали та ювелірні вироби з них по світовим стандартам.

Вітчизняна ювелірна промисловість у даний час в основному орієнтована на експорт та на роботу за давальницькими схемами. Так, наприклад, Київський завод "Ізумруд" обробляє алмази, які надходять з Ізраїлю, як давальницька сировина, в діаманти. Після обробки в активі заводу залишається лише 15% діамантів від партії. АО «Українські ювеліри» закупають золото в Німеччині та Швейцарії за світовими цінами та за конвертовану валюту, що дешевше ніж у Росії. Свої ювелірні вироби переважно експортує в Росію. Одеський ювелірний завод отримує золото з Росії, згідно з договором як давальницьку сировину, виготовляє вироби і відправляє їх до Росії, залишаючи собі для розвитку підприємства 10 - 15% готових виробів. [1]. Дорогоцінні камені заводи вивозять з Таїланду, Японії, Швейцарії, Росії. Ринок ювелірних виробів Європи та Азії перенасичений, тому в Україну вироби з дорогоцінних металів

надходять шляхом ввозу їх як юридичними, так і фізичними особами з Німеччини, Туреччини, Ізраїлю, ОАЕ, Каїру, Індії, а також країн СНД. [2] Слід відмітити, що значна кількість ювелірних виробів попадає в Україну контрабандним шляхом. Так тільки у 1996 році, на український ринок було завезено з інших країн 350 кг. ювелірних виробів, за які не були сплачені ні ввізне мито, ні акцизний збір. [7]. Це пов'язано перш за все з тим, що в Європі за 1гр золота платять 8-10 \$, в Азії 1-2 \$, а в Україні це в 3-5 разів дорожче, дуже великі податки та інші розрахунки.

Боротьбу з цими негативними явищами ведуть правоохоронні органи, особливе місце у цій роботі відводиться і митним органам України. За інформацією прес-центру Державної митної служби та публікаціями в засобах масової інформації у 1996 році митними органами було вилучено біля 22,9 кг. золота та 51,5 кг. срібла, у 1997 році - 37 кг. золота та більше 50 кг. срібла. [8,9]

Розглядаючи ринок ювелірних виробів з дорогоцінних металів та коштовного каміння неможливо не торкнутися основних тенденцій розвитку світового ринку.

На світовому ринку мінерально-сировинної продукції "жовтий метал" залишається найголовнішим товаром. Світове споживання золота, включаючи використання золотого брухту, тільки за 10 років 1983 р. по 1992р. зросло більш ніж удвічі: з 1357,8 т до 3106,8 т (разом з СНД і Китаєм).

Передбачення ситуації на світовому ринку золота неоднозначне. Всі експерти згодні з тим, що видобуток, виробництво, використання золота і ціни на нього будуть зростати. Питання лиш у тому, якими темпами і в яких обсягах це буде проходити ?

Газета "Файненшл Таймс" опублікувала останній огляд аналітичного журналу «Economiक्स», в якому наводиться 3 сценарії розвитку ринку золота на період до 2010 р.

За першим з них (60 % ймовірності) подорожчання золота буде проходити в темпі близько 3% на рік і до 2010 р. ціна 1 тр. унц. досягне 580 дол. (18,64 дол./г. виходячи з середнього курсу долара до золота у 1995 р. У цьому варіанті враховується скорочення видобутку і ріст собівартості в ПАР, вичерпання дешевих джерел золота в інших країнах, зростання попиту на метал у Далекосхідному регіоні та інші фактори.

Другий сценарій (25 % ймовірності) відображає точку зору ринкових оптимістів, він передбачає 4 % річного приросту цін, коли у 2010 р. вони досягнуть 860 дол. за тр. унц. (27,65 дол./г).

За третім варіантом (15% ймовірності) передбачається вкрай низький темп зростання світових цін - 462 дол. за тр. унц. (14,85 дол./г). Одночасно, на користь

третього варіанту свідчить точка зору експерта компанії «Merrill Lynch» Т. Арнольда, який вважає, що будь-яке більш або менш значне підвищення цін на золото викличе збільшення пропозицій фізичного металу.

Сценарій розвитку світового ринку золота, за даними економічного журналу «Economiक्स» наведено у табл. 1

Таблиця 1

Варіанти	Роки		
	1996 -2000	2001 - 2005	2006 - 2010
1	2	3	4
1			
Пропозиція	14280	14420	15103
Попит	17417	17668	17298
Дефіцит	3137	3248	2195
Ціна (дол. за 1 тр.унц.)	440	490	580
2			
Пропозиція	16340	17980	18725
Попит	17226	18772	20004
Дефіцит	886	792	1279
Ціна (дол. за 1 тр.унц.)	558	704	860
3			
Пропозиція	14280	14016	13700
Попит	15967	14450	12924

Дефіцит	1687	434	(776)
Ціна (дол. за 1 тр.унц.)	448	436	462

Графічно прогноз зміни за трьома варіантами зображено на рис. 1. [10]

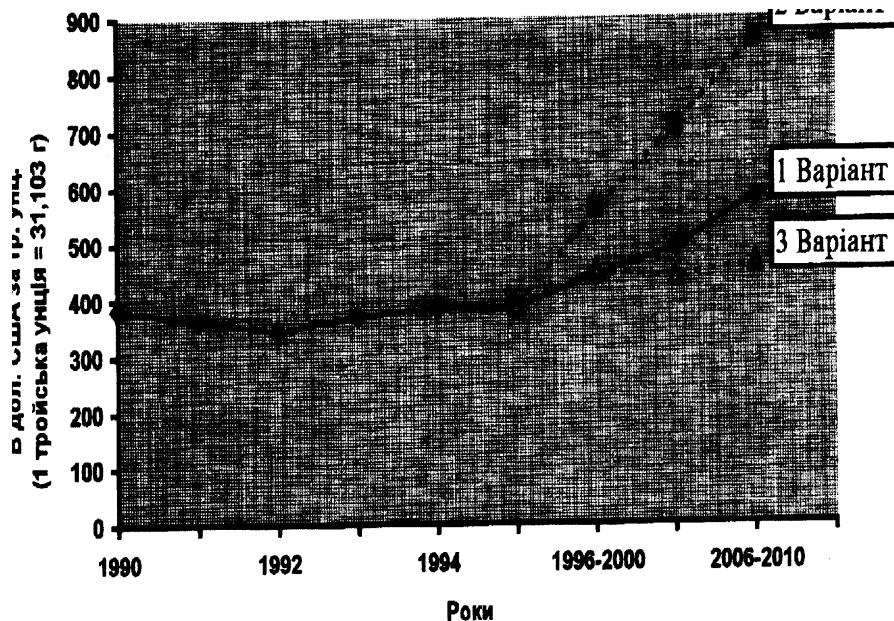

Рис.1 Графік змін середньорічних цін на золото на Лондонській біржі металів

Аналізуючи ринок дорогоцінних каменів слід відмітити, що пріоритетний напрямок має ринок алмазів. Обсяг продажу алмазів компанією «Де Бирс» в 1997 році склав \$ 4640 млн., що на 4% нижче рівня рекордних продаж 1996 року, якій рівняється \$ 4834 млн. Затримки в наданні експортних ліцензій призвели до скорочення експорту російських алмазів. Постачання алмазів з Анголи знизились як внаслідок проблем безпеки, так і з підвищенням рівня сезонних опадів. Постачання на відкритий ринок з Демократичної Республіки Конго (Заїр) були перервані військовими діями. [14]

Об'єми збуту алмазів протягом 1997 року скоротились в наслідок економічного спаду в Японії і економічної та валютної кризи в країнах Південно - Східної Азії. Наслідок девальвації валюти по відношенню к долару США, скорочення об'ємів

роздрібного продажу в даних країнах, зниження впевненості торгівельного сектору в наслідок змін в економіці та великі запаси алмазів виробників спонукали компанію «Де Бирс» к скороченню власних поставок на ринок в цю важку обставину.

За прогнозами одного з провідних та авторитетних експертів світового алмазного ринку К. Пірсона, виробництво алмазів у світі буде рости на 5-6 % в рік за період 1995-2000 рр. В Росії та Ботсвані обсяги видобутку алмазів залишаться на нинішньому рівні, в ЮАР та Намібії вони, можливо, збільшаться (при чому кількість алмазів, які видобувають з дна океану, перевищує об'єми видобутку на суші). В Канаді алмази почнуть видобувати у 1998-1999 рр. [11]

Сьогодні світовий ринок ювелірних виробів дуже сильний. Його підтримують покупці з Індонезії, Японії, Гонконгу, Тайваню, Сінгапуру.

Розвиток ринку дорогоцінностей залежить від економічного клімату, але в більшій мірі це історично - культурний та соціальний феномен, характерні риси якого уходять коріннями в далеке минуле.

Що стосується ювелірної промисловості світу, то вона постійно нарощує випуск своєї продукції. За останні десять років виробництво прикрас з золота збільшилось більше ніж у два рази. Якщо у 1985 році для виготовлення ювелірних виробів у всьому світі використовувалося 944 т. золота (76% добутого металу), то вже у 1996 році використання жовтого металу склало 2242 т.

На сьогоднішній день центром ювелірної промисловості залишається Європа, хоча неможливо не відмітити, що інші країни за останнє десятиліття також значно збільшили об'єми виробництва. У 3,2 рази зріс випуск ювелірних виробів у країнах Південної Азії, у 2,4 рази - в латиноамериканських країнах, майже у 2,3 рази - на Індійському субконтиненті.

На світовому ринку ювелірних виробів Італія займає ведуче та особливе місце. Так, в цій країні був отриманий новий сплав, який зветься «блакитне» золото, а також розроблені популярні зараз полі ланцюжки з дорогоцінних металів. По використанню золота Італія лідирує в ряду його світових споживачів. По даним «Gold Fields Mineral Services Ltd», в цій галузі Італія споживає 419 тон нового золота, що відповідає 16% світового та 68% - європейського споживання в виробництві ювелірних виробів. На долю срібла полягає більше 15%. Використання платини головним чином спостерігається для виробництва товарів, які призначені для США та Японії. По даним компанії «Johnson Matthey», поновлення рівня виробництва платинових годинників у

Швейцарії та зріст випуску легких платинових ланцюжків в Італії підвищили споживання платини в європейській ювелірній промисловості в 1995 році до 3,7 тон.

Сьогодні в усіх країнах Європи ювеліри все частіше звертаються до простих форм з платини, «білого золота», та комбінацій різнокольорових дорогоцінних сплавів.

Разом з тим, за останні 6-7 років дев'ять з двадцяти провідних країн світу знизили внутрішнє споживання ювелірних виробів (таблиця 2). Значне зниження спостерігалось в Італії (до 36%) та в Японії (на 24%). Цьому сприяли різні причини, але основною причиною для усіх країн виявився спад попиту і в окремих країнах характерними були і інші причини: реорганізація виробництва у Німеччині, перевиробництво ювелірних прикрас у Франції тощо

Таблиця 2

Споживання ювелірних виробів в окремих країнах світу, т.

Країни	Роки				
	1991	1992	1993	1994	1995
Індія	241	278	241	326	371
США	251	260	285	301	311
КНР	221	331	286	296	272
Саудівська Аравія	128	170	166	136	163
Індонезія	54	77	72	109	126
Італія	165	168	135	125	113
Японія	126	122	107	108	105
Тайвань	111	150	126	111	100
Турція	94	109	124	78	98
Єгипет	60	67	53	60	65
Німеччина	72	65	66	64	61
Південна Корея	62	62	60	62	61
Гонконг	54	58	49	51	58
Тайланд	60	63	63	62	54
ОАЕ	30	52	44	51	50
Франція	37	43	44	42	48

Великобританія	45	42	39	42	46
Іспанія	43	46	39	41	44
Пакистан	32	33	34	34	38
Іран	40	54	45	20	37

Ринок Північноамериканського континенту заповнений як власними, так і імпортними виробами. Основними постачальниками ювелірних виробів у США є Італія, Ізраїль, Таїланд, Гонконг та Індія. В останні часи США скоротили ввіз італійського товару, якій традиційно характеризується високими цінами в поєднанні з високою якістю, та віддав перевагу більш дешевшим виробам. Латиноамериканські країни дещо зменшили свої поставки, так як їх стандартний товар у вигляді золотих ланцюжків не знаходить попиту серед американських покупців.

Як і раніше, активно зростає споживання ювелірних прикрас з золота на Близькому Сході та Індійському субконтиненті. Ця тенденція підтверджується тим, що країни цього регіону у першій половині 1995 року імпортували близько 215 т. золота, більшу частину якого закупили Індія та Пакистан. Так історично склалось що в Індії на протязі століть накопичилось більша частина золота, яка знаходилась в світовому обігу. Ювелірні вироби з золота є практично в кожній родині і це не залежить від її доходів. Прибуток фермерів Індії рідко вкладався в щось інше. Золоті прикраси складають обов'язковий елемент приданого молодої на весіллі. (не менш 50 грамів) і весільних подарунків.

Основу ринку Індії складають ремісники - ювеліри, які не входять ні в які бізнес - структури, тому розмах цієї діяльності практично не підлягає оцінці, тому що не відображається у статистичних звітах, однак очевидно, що він складає декілька мільйонів доларів. В Індії сильний розвиток отримав алмазно-діамантовий бізнес, який базується на багатовікових родинних традиціях, де декілька поколінь пов'язані родинним бізнесом.

У минулі роки Саудівська Аравія збільшила внутрішнє споживання більше ніж на 20%. Це в основному традиційні прикраси з золота в 21 карат, а також модні речі за західними зразками з металу у 18 каратів.

Турецькі виробники, збільшуючи об'єми виробництва, виготовляють прикраси двох типів. Для місцевого споживання випускають прикраси з золота 22 карати, тоді як для продажу туристам - у 18 каратів. Покупці Саудівській Аравії віддають перевагу

ювелірним прикрасам європейського дизайну в його «спрощеному» варіанті. Серед найбільш купуємих виробів це насамперед діамантові вироби в платині та білому золоті, літі вироби з високопробного золота (21-22 карата). З дорогоцінних каменів купують ювелірні вироби з діамантами, смарагдами, великими перлами південних морів білого та чорного кольорів діаметром від 9 до 15 мм. Високі вимоги надають до якісних та кольорових показників діамантів: от F до VVS (якість) і от Д до Н (колір), вага від 0,05 до 0,95 карата. В видовому асортименті споживання розподіляється таким чином: 40% - складають кільця, 15 - кільце, 12 - гарнітури прикрас.

Зріст попиту на ювелірні прикраси спостерігається у Єгипті. Пояснити це можна покращенням економічної ситуації у країні, а також впливом туристів. Місцеві майстри виготовляють тут вироби простого дизайну з золота 21 та 18 каратів.

У Південно-Східній Азії значних успіхів досягли КНР та Індонезія. Після переходу Гонконгу під управління КНР виробництво ювелірних прикрас значно зросло. За останні 8-9 років значні обсяги виробництва були переміщені з Гонконгу до КНР, що дозволило поділити виробництво на дві фази. Початкова виконується в материковому Китаї, а більш складні операції - зборка та оформлення прикрас - у Гонконзі. Зараз у Китаї широким попитом користуються вироби в народному стилі «чук-кам» з золота в 24 карати.

Другим значним споживачем ювелірних виробів (після КНР) стала Індонезія. За останні п'ять років вона майже вдвоє збільшила свої об'єми виробництва. Важливим став вихід індонезійських виробників на міжнародні ринки, особливо на ринки США, Китаю, Філіппін та Європи. [12]

Якщо надати саму загальну характеристику ювелірним смакам жителів країни східних країн, то по-перше слід відмітити, що японці люблять простий дизайн, але елегантний, по-друге, японці витончені та мініатюрні у будь-якому віці крупні за розміром прикраси не носять ніколи. Їх приваблюють вироби європейського дизайну - італійські, швейцарські, німецькі, французькі. Як правило, кожна японка має 10-15 прикрас. Головне місце відводиться кільцям: заручене, обручальне, вона має 5 платинових та золотих кілець без каміння, кільчата та кільце з перлами, та перлове намисто, а також 2-3 підвіски з діамантами. Японський покупець звертає перш за все на якість виробу: чистоту обробки та надійність закрепи каменів.

Споживання ювелірних виробів в провідних країнах світу у 1996 році приведено на рисунку 2 [13]. Аналіз даних підтверджує основні тенденції розвитку світового рин-

ку, які були викладені вище.

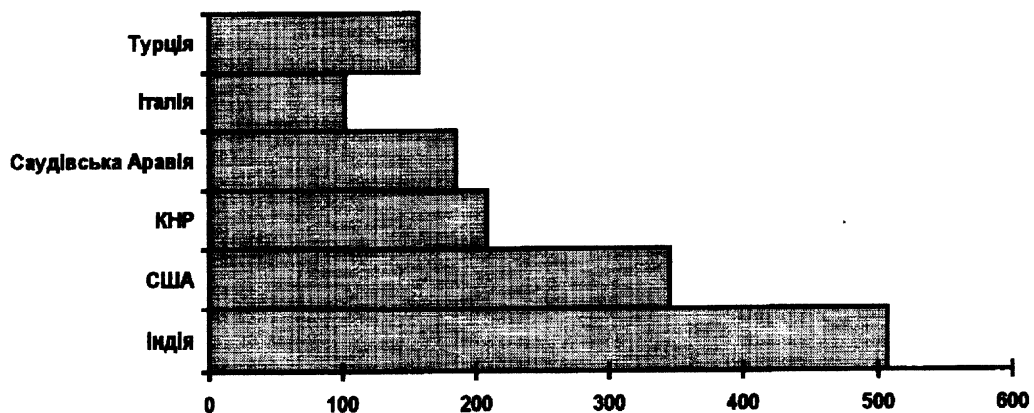

Рис. 2. Споживання ювелірних виробів в провідних країнах світу у 1996

Світовий ринок споживання ювелірних виробів з діамантами значно збільшився за останні десятиріччя. За оцінками експертів, світовий обсяг їх продажу за останнє десятиріччя зріс удвічі й досяг у 1994 році \$43 млрд. Найбільшими споживачами ювелірних виробів з діамантами сьогодні є США -33 %, країни Південно - Східної Азії - 26 %, Японії - 25%, країни Європи - 15%.(рис.3)

Рис.3. Світове споживання ювелірних виробів з діамантами

Не зважаючи на труднощі кількісного збуту ювелірних виробів з діамантами,

загальний продаж в 1997 році зберігся на рекордно високому рівні 1996 року. Роздрібні продажі в \$ США свідчать о зниженні на 4% вартості діамантових виробів в порівнянні з 1996 роком. В Японії, показники роздрібного продажу зменшились на 19 %. Значно вище 10 % зріст збуту діамантів був зафіксований в Мексиці, Канаді та Австралії.

В 1999 році очікується зріст роздрібного продажу у США, Європі однак це не компенсує спад попиту в Японії та Південно-Східної Азії.

На підвищення покувної спроможності ювелірних виробів великий вплив мають міжнародні конкурси ювелірних прикрас.

Аналізуючи підсумки міжнародного конкурсу ювелірних прикрас з кольоровими дорогоцінними каменями 1998 року слід підкреслити, що дизайнери використовували ефективні прийоми художнього оформлення та різнокольорові насичені кольори каменів.

Як правило в одному ювелірному виробі використовувались різні відтінки та кольори золота - 41 % виробів виконано у платині, 30 % виробів з використанням дорогоцінного каменя - турмаліну, 25 % виробів з використанням - сапфіру, 15 % виробів з перлів, аметистів, танзанітів.

Найбільш популярні в асортименті ювелірних виробів були персні та кулони.

Підводячи підсумок вищезгаданому, треба відмітити, що Україна є перспективним ринком збуту ювелірних виробів як для країн Європи та Азії, в яких пропозиція ювелірних товарів значно перевищує попит, так і для вітчизняних виробників тому що має глибокі історично - культурні традиції в споживанні ювелірних виробів. Слід відмітити, що держава шляхом проведення протекціоністської митної політики захищає вітчизняного виробника, але на ринок України з кожним роком все більше попадає закордонних ювелірних виробів, які користуються значно вищим попитом, ніж вітчизняні вироби. По різних причинах це пов'язано з тим, що в умовах гострої конкуренції, закордонні підприємства виробляють більш модні та художньо-майстерні вироби, використовуючи при цьому різноманітні дорогоцінні метали та коштовне каміння. Вихід з такого становища є, по-перше це розвиток власної сировинної бази, що дозволило би значно покращити ситуацію у виробництві ювелірних виробів, і надати можливість вітчизняним виробникам випускати продукцію, яка мала б меншу ціну. По-друге, прийняття участі в проведенні

міжнародних конкурсів ювелірних виробів. По - третє, постійне проведення маркетингових досліджень ринку України сприяло б виробництву саме тих ювелірних виробів, які потрібні сьогодні сучасному споживачу.

Список літератури

1. Про внесення змін і доповнень до Указу Президента України від 29 листопада 1996 року № 1145 / Указ Президента України від 23.03.98 № 216/98
2. Стельмах В., Рикберг Б. Сияние камней колдовское / Капитал. - 1996. - № 10. - с. 38-40.
3. Палишин В.І., Індутний В.В. Коштовне та декоративне каміння України / Минералогический журнал. - 1998 р. - № 1. - с. 108-114.
4. Кулицкий С., Крутенко И., Стафийчук Е., Алмази - «особый район» мирового рынка / Финансовая Украина. - 1996. - № 45. - с. 35-36.
5. Уздемир Ю. Золотая трилогия / Бизнес. - 1997. - №18. - с. 30
6. Мякенький М. «Клеймить» - не строить / Деловая неделя. - 1997. - № 9. - с. 22
7. Серов В. Проклятьем заклеенные / Бизнес. - 1997. - №43 - с. 73
8. В работе таможенников бывают и засады, и погони, и стрельбы / Факты и комментарии, 7 октября 1997р.
9. Таможенники утерли нос налоговым инспекторам / Факты. - 1998. - № 20.
10. Третьяков Ю.І. Кон'юктура світового ринку золота / Мінеральні ресурси України. - 1997р. - № 3. - с. 16-17.
11. Владимиров А. Мировой алмазный рынок в перспективе до 2000 года / Финансовая Украина. - 1996. - № 18.
12. Борисович В. Кому улыбнулась золотая фортуна / Ювелир. - 1996. - № 6-7. - с. 28-29.
13. Золото на ювелирном рынке 1996 года / Ювелирный мир. - 1996. - № 3.- с.12.
15. Вишневецкий О. Каміння чистої води. / Галицькі контракти. - 1997. - 33.